

Джумеля А.З.

Діагностичне дослідження художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування

Розкриваються особливості діагностування сформованості художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування в умовах фахового навчання на факультетах мистецтв педагогічних університетів. Саме активне використання засобів пластичного інтонування забезпечує можливість учителю емоційно впливати на учнів, прищеплювати в них інтерес до музично-виконавської хореографічної діяльності. Визначено завдання діагностичного етапу педагогічного експерименту, а саме: узагальнення досвіду формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики та хореографії засобами пластичного інтонування; вивчення досвіду роботи вчителів хореографії; визначення ціннісного співвідношення знань та вмінь студентів факультетів мистецтв, які необхідні для ефективного керівництва художньо-образним сприйняттям учнів засобами пластичного інтонування, тощо. Виокремлено значення осягнення емоційно-образного змісту музики, що можливо лише в активній музично-творчій діяльності, де важливе місце займають музично-ритмічні рухи, зокрема пластичне інтонування – здатність осмислено, свідомо сприймати та виконувати мистецькі твори.

Ключові слова: мистецькі факультети педагогічних університетів; художньо-образне сприйняття; діагностичний експеримент; вчитель музичного мистецтва і хореографії; професійне навчання; інструменти пластичної інтонації.

Сучасні вимоги до підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку передбачають сформованість у них певного комплексу професійно-особистісних якостей, які б забезпечували переконливе тлумачення художньо-образного змісту творів музично-хореографічного мистецтва. У цьому зв'язку набуває актуальності проблема формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики і хореографії засобами пластичного інтонування, що забезпечує можливість емоційного впливу на учнів, прищеплення в них інтересу до музично-виконавської хореографічної діяльності.

Експериментальне дослідження ефективності формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів хореографії засобами пластичного інтонування спирається на обґрунтування теоретико-методологічних положень щодо мети, структури і функцій, а також на вивчені стану музично-хореографічної освіти. Адже на сучасному етапі розвитку мистецької освіти важливим завданням є поєднання цілісності процесу навчання й виховання, «єдності ролі як інтелекту, так і емоцій в ньому, з принципом індивідуального вивчення особистості, її темпераменту, характеру» [5, 63]. Виходячи з позиції розуміння навчання у вищій школі як управлінського процесу, який забезпечує врахування змісту та категорій навчання й способів досягнення поставлених цілей, формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики і хореографії важливо розглядати з точки зору розвитку їх пластичного інтонування.

Основні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів музики і хореографії висвітлені у психолого-педагогічній та фахово-методичній літературі. Педагогічні засади художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики і хореографії висвітлені в дослідженнях Б. Асаф'єва, А. Болгарського, О. Єременко, К. Завалко, Н. Збруєвої, Д. Кабалевського, А. Козир, О. Критської, Л. Масол, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, М. Румер, Л. Школяр, О. Щолокової та ін. Значний вклад у вирішення проблеми художньо-образного сприйняття мистецьких творів з урахуванням особливостей пластичного інтонування внесла система розроблена Емілем Далькрозом, який розглядав пластичне інтонування як важливий вид музично-творчої діяльності учнів, що здійснюється на основі прийомів ритмо-пластичного музикування.

Метою статті є визначення напрямків діагностування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів мистецьких дисциплін і хореографії засобами пластичного інтонування. З

цією метою розроблені завдання діагностичного етапу експерименту, вивчено стан сформованості даного феномена.

У процесі діагностичної роботи необхідно було врахувати те, що досягнення емоційно-образного змісту музики можливо лише в активній музично-творчій діяльності, де важливе місце займають музично-ритмічні рухи, зокрема пластичне інтонування – здатність осмислено, свідомо сприймати та виконувати мистецькі твори (Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, Н. Ветлугіна, Н. Збруєва, Л. Масол, Я. Романчук, М. Румер, В. Федоришин, В. Яновська та ін.). Н. Ветлугіною зазначено, що у процесі осмисленого виконання музично-ритмічних рухів активно розвиваються художньо-творчі здібності учнів, що виявляються в індивідуальному втіленні художнього образу, в придумуванні й комбінуванні рухів у танцях, хороводах, музичних іграх, тощо [3].

З цієї позиції доцільно зазначити, що розмовне, музичне і рухове інтонування являють собою споріднені семіотичні системи. В їх основі лежить інтонаційний початок, фонетична відповідність, темпо-ритм, синтаксична розчленованість, тому використання цієї паралелі у процесі фахового навчання доцільне й надзвичайно важливе. Пластичне інтонування як засіб творчого розвитку особистості посідає особливе місце в системі музично-ритмічного виховання. Б.Асаф'єв стверджував, що музичне мистецтво постійно відчуває на собі вплив «німої інтонації» пластики і рухів людини, включаючи мову рухів. Розглядаючи музику як мистецтво інтонованого змісту, він підкреслював, що «музична інтонація ніколи не втрачає зв'язку зі словом, танцем, мімікою людського тіла» [1, 112]. Дослідник визначив особливості пластичного інтонування в процесі сприйняття художніх образів як основного виду музично-творчої діяльності учнів.

З метою вивчення реального стану досліджуваної проблеми на практиці були визначені наступні завдання діагностичного етапу експериментальної роботи, а саме: узагальнення досвіду формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики і хореографії засобами пластичного інтонування; вивчення досвіду роботи вчителів; визначення ціннісного співвідношення знань та вмінь студентів факультетів мистецтв, які необхідні для ефективного керівництва художньо-образним сприйняттям учнів у процесі застосування засобів пластичного інтонування.

У констатувальному дослідженні брали участь студенти I-III курсів Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова й Сумського державного педагогічного університету імені А.Макаренка. Для проведення серії діагностичних експериментів була розроблена констатувальна методика вивчення стану досліджуваної проблеми, яка включала: спеціальні та довготривалі спостереження за змістом та ходом навчального процесу на лекційних та практичних курсах з методики музичного виховання, індивідуальних музичних та хореографічних заняттях; анкетування, тестування, бесіди та інтерв'ю, які проводились серед викладачів та студентів; експертні судження та оцінки фахівців даного профілю. Діагностування проводилося на основі визначених критеріїв художньо-образного сприйняття студентами мистецьких творів з урахуванням того, що пластичне інтонування (музичний рух) трактується нами як один з видів художньо-музичного виконання, включаючи спів, інструментальне музикування й музично-ритмічні рухи. Діагностувальне дослідження базувалось на тому, що пластичне інтонування є одним із основних способів та яскравих можливостей «проживання» художніх образів, коли будь-який жест, рух стають формою емоційного вираження змісту мистецького твору. Тобто, це будь-який рух людського тіла, викликаний музикою і, який виражає її образ через комплекс емоційних, інтелектуальних, характерологічних властивостей, що виявляється у вільній, свідомій, ініціативній діяльності спілкування засобами мистецтва.

Експериментальні діагностичні завдання для виявлення сформованості художньо-образного сприйняття студентами мистецьких факультетів із використанням засобів пластичне інтонування ґрунтовності підготовки майбутніх учителів музики і хореографії нами були поділені за визначеними критеріями, а саме: пізнавально-мотиваційному – як

основної сфери діяльності вчителя музики та хореографії, системотворчого фактору ефективного фахового музично-ритмічного навчання; когнітивно-інтегративному – як здатності до засвоєння сукупності фахових знань і вмінь, в рефлексивному їх осмисленні (спостереженні, розумінні); інноваційно-виражальному, який пов'язаний з розвитком пізнавальної активності, самостійності в художньо-творчій діяльності, що сприяє формуванню емпатійності в процесі використання пластичного інтонування та ґрунтується на індивідуально-особистісному підході до осягнення мистецьких творів; комунікативно-творчому, що передбачає здатність до керівництва художньо-творчою мистецькою діяльністю школярів, їх поведінкою тощо, збереження власного творчого самопочуття в процесі прилюдної мистецької діяльності, сформованість комунікативних умінь і навичок взаємодопомоги, творчого спілкування у колективному музикуванні, тощо.

Проведення діагностичного дослідження враховувало те, що сутністю музичного мистецтва, є інтонаційність. Музично-ритмічне мистецтво, за Б.Асаф'євим, є мистецтвом інтонаційного змісту, адже музична інтонація є звуковим втіленням мистецької думки, що кодує в собі соціально-історичний контекст суспільства, тобто музично-ритмічний словник епохи, країни, певної соціальної верстви населення. З цього приводу доцільно зазначити, що музична інтонація – цілісне явище, яке формується із комплексу специфічних засобів – висоти, ритму, темпу, динаміки, тембру, тощо. Інтонаційні музично-ритмічні елементи мають «символічно-асоціативну форму, в образній музичній думці якої втілюють процеси перетворення зовнішнього світу, а також внутрішні людські переживання» [1, 78].

Для вирішення поставлених завдань нами були використані наступні діагностичні методи: педагогічне спостереження; вивчення нормативних документів, аналіз навчальних програм, аналіз практичного досвіду майбутніх учителів мистецтва і хореографії, опитування (письмове та усне), стандартизоване та вільне інтерв'ювання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів, викладачів ВНЗ й вчителів загальноосвітніх шкіл, проведення вибіркового бесід з респондентами, анкетування; моделювання педагогічних ситуацій, метод експертної оцінки у процесі виконання фахових завдань та репетиційних занять, метод статистичної обробки експериментальних даних тощо.

У виконанні діагностичних завдань нами враховувалось те, що музична інтонація, як і мовленнєва, безпосередньо передає ступінь напруження, рівень емоційного стану (М. Арнольд, Е. Блахова, К. Завалко, Р. Лючингер, Л. Мазель, Л. Масол, М. Моравек, Г. Падалка, В. Федоришин, О. Щолокова, Д. Юник та ін). Деякі інтонації в музиці, мові, танцю мають загальні закономірності: висхідні інтонації асоціюються із зростаючим напруженням, низхідні – із заспокоєнням; при активних, сценічних емоційних реакціях інтонації голосу, руху завжди йдуть вгору, при пасивних, астенічних – вниз. На думку В.Леві, можна припустити існування певного «емоційно-акустичного коду», загального для різних біологічних видів, в якому певні звуки й інтонації пов'язуються з певними емоціями, і навпаки. Наприклад, почувши сильний і несподіваний звук, будь-яка жива істота здригнеться, будь-хто прислухається до потаємного шепотіння [4, 93]. Музично-ритмічна діяльність одночасно виражає емоції й заражає ними глядачів, тому має сильний емоційний вплив на людину, тому й вважається емоційним стимулятором, зокрема, розумової працездатності.

В процесі опитування ми намагалися абстрагуватись від багатогранності необхідних учителю якостей з метою спрощення анкет-тестів, що сприяло досягненню більшої точності у відповідях студентів. Цей етап констатувального дослідження дозволив виявити прояви певних діагностичних ознак, адже його важливим завданням був порівняльний аналіз визначення діагностичної значущості визначених ознак у студентів, у порівнянні з результатами анкетування педагогів-практиків.

У цілому, контрольовано-вимірювальні процедури дозволили розв'язувати наступні завдання констатувального експерименту: попередню діагностику – отримання інформації, що дозволяла диференціювати студентів за вихідними рівнями сформованості означеного

феномена; поточну діагностику – відстеження проміжних результатів ефективності експериментальних даних, які використовувалися в ході курсової підготовки і включали різноманітні види педагогічного моніторингу студентів; підсумковий контроль – оцінка успішності проходження студентами програм курсової підготовки у співвідношенні з визначенням рівнів сформованості художньо-образного сприйняття студентів мистецьких факультетів. Водночас отримані дані потребують подальшої експериментальної перевірки. За відсутності спеціальних методик, спрямованих на виявлення рівнів сформованості художньо-образного сприйняття студентами мистецьких факультетів, на даному етапі експериментального дослідження набуває актуальності розробка нової бази діагностичних завдань та їх практичного впровадження у дослідно-експериментальну роботу.

Література

1. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс: Кн. 1, 2. / Б.Асафьев. – Л.: Музгиз, 1963. – 378 с.
2. Беземчук Л. Пластичне інтонування як вид творчої діяльності на уроках музичного мистецтва в школі / Л. Беземчук // Техніка Е. Жак-Далькроза як засіб творчого самовираження особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Умань: Візаві, 2013. – С. 15-18.
3. Ветлугина Н.А. Теория и методика музыкального воспитания / Н.А.Ветлугина, А.В. Кенеман. – М: Просвещение, 1983. – 256 с.
4. Выготский Л.С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский [сост. М.Г. Ярошевский]. – Р н/Д.: Феникс, 1998. – 479 с.
5. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя / Л.М.Митина. – М.: Флинта, 1998. – 200 с.

Джумеля Андріана Зеновіївна – викладач кафедри хореографії факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Dzhumelia A.Z.

Diagnostic study of arts-figurative perceptive of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation

The article reveals the peculiarities of diagnosing the formation of the arts-figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation in the conditions of professional studies at the faculties of the arts of the pedagogical universities.

It is the active use of the means of plastic intonation that enables the teacher of music and choreography to influence the students emotionally, to instill them an interest in musical and performing choreographic activities. The tasks of the diagnostic stage of the pedagogical experiment are defined. 1. The generalization of the experience of forming the artistic image by means of plastic intonation. 2. Study of the experience of arts teachers. 3. The determination of the ratio of knowledge and skills of students of arts faculties, which are necessary for effective management of arts-figurative perceptive of students by means of plastic intonation, etc.

In general, the control and measurement procedures allowed to solve the following tasks of the confirmatory experiment. Preliminary diagnostic is obtaining information that allowed differentiating students at the initial levels of the formation of the phenomenon identified. Current diagnostics is tracking of intermediate results of the effectiveness of experimental data used during course preparation and including various types of pedagogical monitoring of students (ball assessment of students' tasks for independent work, their performances at practical classes, etc.). Final examination – assessment of the student's progress in the syllabus of the course preparation in relation to the definition of the levels of the formation of arts-figurative perception of students of arts faculties. The significance of comprehension of the emotional-figurative content of music is singled out, which is possible only in the active musical and creative activity, where the musical-rhythmic movements occupy an important place. In particular, plastic intonation is the ability to comprehend, consciously perceive and to perform works of art.

Keywords: arts faculties of pedagogical universities; art-image perception; diagnosis experiment; teachers of music and choreography; plastic intonation tools; professional training.

References

1. Asafey, B.V. (1963). *Muzykalnaya forma kak protsess. [Musical form as a process]*. Leningrad: Muzgiz. 378 p. [in Russian].
2. Bezemchuk, L. (2013), *Plastychnе intonuvannia yak vyd tvorchoi diialnosti na urokakh muzychnoho mystetstva v shkoli. [Plastic intonation as a kind of creative activity at the lessons of musical art in school]. Tekhnika E. Zhak-Dalkroza yak zasib tvorchoho samovyrazhennia osobystosti maibutnoho vchytelia mystetskykh dystsyplin: materialy mizhnarodnoho naukovopraktychnoho seminaru..* Uman: Vizavi. pp. 15-18. [in Ukrainian].
3. Vetlugina N.A. and Keneman, A.V. (1983). *Teoriya i metodika muzykalnogo vospitaniya. [Theory and method of musical education]*. Moscow: Prosveshchenie. – 256 p. [in Russian].
4. Vygotskiy, L.S. (1998). *Psikhologiya iskusstva. [Psychology of art]*. Rostov-na-Donu: Feniks. 479 p. [in Russian].
5. Mitina, L.M. (1998). *Psikhologiya professionalnogo razvitiya uchitelya. [Psychology of professional development of the teacher]*. Moscow: Flinta. 200 p. [in Russian].

Dzhumelia Andriana Zenoviivna, Lecturer at the Choreography Department of the Faculty of Arts named after Anatolii Avdiievskiy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)